

Кузьменко Тетяна Василівна – студентка факультету іноземної філології Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,

Петінова Оксана Борисівна – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

ЦІННОСТІ ТА ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ: СУТНІСТЬ ТА ВІДМІННОСТІ

Соціально-економічні і соціально-культурні умови соціалізації особистості, засвоєння суспільних норм та цінностей набувають великого значення при побудові життєвих пріоритетів, формуванні життєвих смислів та ідеалів особистості, що в свою чергу впливає на особливості соціальних уявлень і соціальної поведінки особистості. На формування особистісної системи цінностей також значно впливають життєвий досвід, спосіб життя, соціальний статус, сфера професійної діяльності. Тому представники різних професій по-різному ставляться до певних соціальних цінностей, орієнтуються на них у професійній діяльності.

У вітчизняній психології великий внесок у вивчення ціннісних орієнтацій внесли А. Мудрик, І. Кон, В. Кузнецов, І. Артюхова, Н. Кирилова та інші. Так, розглядаючи ціннісні орієнтації, видатний радянський психолог О. Леонт'єв зазначав: «це провідний мотив – мета підноситься до істинно людського і не відокремлюється від людини, а зливає його життя з життям людей, їх благом. Такі життєві мотиви здатні створити внутрішню психологічну виправданість її існування, яка складає сенс життя». Цінності як проблему психології буття людини проаналізував В. Знаков, який обґрунтував важливість гуманізму і духовних цінностей. В. Кабрін досліджував транскомуникативні основи аналізу ціннісного світу людини й ієрархію рівнів цінностей: ноетичний (внутрішня духовна сила, прагнення до смислу), транскомуникативних переживань (інсайт, можливості експресії, прагнення вражень, можливості катарсису), «прості» комунікативні цінності (дружба, любов, довіра, розуміння, зустріч).

З точки зору філософії, «цінність» розглядається як значущість певного об'єкта для суб'єкта (предметні цінності) або нормативна значущість – нормативно оцінна сторона явищ суспільної свідомості. Соціологи використовують це поняття з метою виявлення суспільної значущості предметів і тих соціальних настановлень, які виникають у конкретних життєвих ситуаціях внаслідок задоволення певних потреб. Цінності визначають змістовну сторону спрямованості особистості і є підґрунтям її ставлення до навколишнього середовища, до інших людей, до самої себе і слугує основою її світогляду та ядром мотивації життєвої активності, що визначає концепцію життя людини. Стійкість цінностей визначає цілісність і гармонійність особистості, активність у досягненні цілей, дотримання моральних принципів.

Існують різноманітні підходи до класифікації цінностей. Так, В. Ядов виокремлює цінності-цілі (термінальні цінності – переконання в тому, що кінцева мета індивідуального існування варта того, щоб до неї прагнути) і цінності-засоби (інструментальні цінності – переконання в тому, що певний спосіб дій або властивість особистості є переважним у будь-якій ситуації). На думку Д. Леонт'єва, цінності існують у формах, які відображають різноманітні групи явищ суспільної й індивідуальної свідомості, а саме: 1) ідеали, вироблені суспільною свідомістю і наявні в ній суспільні уявлення про досконалість в різноманітних сферах суспільного життя; 2) предметне втілення цих ідеалів у діяннях або витворах конкретних людей; 3) мотиваційні структури особистості, які спонукають її до предметного втілення у власній поведінці і діяльності суспільних ціннісних ідеалів. М. Лапін класифікує

цінності на: вітальні (первинні потреби), інтеракціоністські (комунікативні потреби, взаємодія між людьми), соціалістичні (потреби засвоєння норм, зразків поведінки), смисложиттєві (потреби в наповненні діяльності смыслом, значущим для всього життя).

Отже, ціннісні орієнтації задають загальну спрямованість інтересам і прагненням особистості; ієрархію індивідуальних переваг і зразків; цільову й мотиваційну програму; рівень домагань і престижних переваг; уявлення про належне і механізми селекції за критеріями значимості; міру готовності і рішучості (через вольові компоненти) до реалізації власного «проекту» життя. Ціннісні орієнтації виявляються і розкриваються через оцінки, які людина дає собі, іншим, обставинам тощо, через його вміння структурувати життєві ситуації, приймати рішення у проблемних і виходити з конфліктних ситуацій, через обрані лінії поведінки в екзистенційно і морально забарвлених ситуаціях, через вміння ставити і змінювати домінуючі власної життєдіяльності.

Проблематика ціннісних орієнтацій вимагає свого суттєвого переосмислення в умовах сучасних динамічних соціальних систем, які передбачають одночасне самовизначення людини в різних локусах культурного простору, що підкоряються різним культурним нормам і задаються, відповідно, різними цінностями, далеко не завжди узгоджуються між собою.